

gelecek bir tasarımdır

2023

İKİBİNYİRMİÜÇ

15 Ocak 2014 • Sayı: 153 • 7.50 TL

Yamalı Bohçaya Dönen Devlet Yapısıyla Duvara Doğru Koşu “YENİ TÜRKİYE”

Prof. Dr. Ender Elhem ATAY:
“HSYK’da Değişiklik Anayasa ile Yapılmalı”

Son 20 Yılda Milliyetçi Hareketten
Yeni Türkiye’ye Döşenen Taşlar ve Sorunlar
Doç. Dr. A. Baran BURAL

Yeni Türkiye’de Türk Kimliği’ni Tartışmak-II
İkbal VURUCU

Küresel Kapitalist İşleyiş ve (Yeni) Türkiye
Duvara Doğru Bir Koşu!
Haydar Banış AYBAKIR

İsmail Faruk AKSU:
“Türkiye Ekonomisi Nereye Gidiyor?”

Devlet’te Derinlik ve Paralellik
Prof. Dr. Anıl ÇEÇEN

Büyük Ortadoğu’ya Suriye’den Bakmak
Sergen ÇIRKIN

P5+1’in Yayılmacı/Paylaşımçı Dış Politika Çizgisi ve
Pasifik’teki Gelişmelerin Düşündükleri
Prof. Dr. Esat ARSLAN

Yrd. Doç. Dr. Erdem BEKAROĞLU:
“Türk Coğrafyacılığının Derin Yapısal Sorunları Var”

Avrupa Konseyi’nde Ermeni Tehditleri:
Mardi Kipti’nin Şecaati
Dr. Yaşar DEMİR

Ağır Silâh Teknolojisi ve Türkler
Doç. Dr. Erkan GÖKSU

“Türkiye Ekonomisi Nereye Gidiyor?”

2023- Aralık ayında TASAV olarak bir ekonomi çalıştayı yaptınız. Çalıştayı amaç ve hedefi ne idi? Toplantıya kimler katıldı, neler konuşuldu, kısaca bahsedebilir misiniz?

İ. F. Aksu- Evet, “Türkiye Ekonomisinin Makro Sorunları, Geleceğe Yönelik Beklentiler ve Alternatif Çözüm Arayışları” temalı II. Türk Akademisi Çalıştayı’nı Ankara’da gerçekleştirdik.

Bildiğiniz üzere sivil toplum ve düşünce kuruluşlarını önemli kılan temel unsurlardan birisi, bu kuruluşların yaptığı çalışmalar ve buldukları tavsiyelerle kamuoyunu doğru bilgilendirmeleridir. Bir yönüyle de siyasî karar alıcıların doğru politika yapımına katkıda bulunma fonksiyonlarıdır.

Kurulduğu günden bu tarafa TASAV, yürüttüğü faaliyetler ve düzenlediği etkinliklerle, ülkemizde ve dün-

yada meydana gelen gelişmelerle ilgili olarak toplumda farkındalık oluşturmaya çalışıyor. Bu defa Türkiye ekonomisini gündemimize aldık. Türkiye ekonomisine ilişkin bir yanda pembe tablolar çizilirken, diğer yanda kriz söylemleri aldı yürüdü, dolayısıyla biz de gerçek fotoğrafı ortaya koymak ve böylece kamuoyunu bilgilendirmek istedik.

Malûmunuz, ülkelerin ekonomik gelişmişlik düzeyleri ile toplumların refah, huzur ve güvenlikleri arasında doğru yönlü bir ilişki var. Yaşadığımız çağda ekonomi, doğrudan ve dolaylı etkileriyle gündelik hayatımızın en üst sıralarında yer alıyor. Bu açıdan ekonomi, politika yapıcıların karar alma ve siyaset üretme süreçlerinde de belirleyici bir unsur oluyor. İşte bu yüzden ülkemizin ekonomik vaziyetinin iyi analiz edilmesi gerekiyor.

Toplantıyı tertip etmeden önce arkadaşlarımızla şu tespiti yaptık: Türkiye ekonomisi cari açık, tasarruf yatırım açığı, dış ticaret açığı, bunlara bağlı olarak artan işsizlik ve derinleşen yoksulluk sorunlarıyla karşı karşıyadır. Buna son zamanlarda bir de yolsuzlukların ortaya çıkardığı güvensizlik sorunu eklendi.

Diğer taraftan, uluslararası ekonomide süregelen “parasal genişlemenin” devam edemeyeceği anlaşıldı. Bu durum, gelişmekte olan ekonomileri, bu çerçevede büyümesini dış sermaye ile ithalata bağlı olarak sürdürebilen Türkiye ekonomisini de olumsuz yönde etkileyecektir.

Bu makro tespitleri yaptıktan sonra, Türkiye ekonomisinin nereye gittiğinin, ne tür riskler ve darboğazlar barındırdığının ortaya konulmasının gerekli olduğunu düşündük. Hem ilgili kurum ve kuruluşlar hem de po-

İSMAİL FARUK AKSU:

TÜRK AKADEMİSİ SİYASİ SOSYAL STRATEJİK ARAŞTIRMALAR VAKFI (TASAV) BAŞKANI

litika yapıcılar bakımından risklerin öngörülebilir olmasına katkıda bulunmak için bir ekonomi çalıştayı düzenledik.

Çalıştayda, Türkiye'nin çeşitli üniversitelerinden, kurum ve kuruluşlarından konu ile ilgili akademisyen, araştırmacı ve uzmanların katılımı ile Türkiye ekonomisi birçok boyutuyla ele alındı. Çalışmalar sonucunda yapılan tespit ve değerlendirmeleri de ana başlıklar hâlinde kamuoyu ile paylaştık.

2023- Çalıştay sonucunda hangi konulara dikkat çekildi? Türkiye ekonomisinde işaret edilen riskler neler oldu?

İ. F. Aksu- Çalıştayda mevcut veriler ışığında ekonomik ve sosyal politikaların objektif bir şekilde ele alınmasına özen gösterildi. Türkiye ekonomisinin makro sorunlarının yanı sıra, başlıca iktisadî sektörlerindeki sıkıntılar değerlendirildi, sosyal politika alanındaki uygulamalar da diğer konularla bütünlük bir biçimde masaya yatırıldı.

Makroekonomik dengelerdeki istikrarsızlıklara ve ekonomideki dar boğazlara dikkat çekildi. Ekonomik sektörlerin durumu değerlendirilerek çiftçi, esnaf ve sanayicimizin sorunlarına vurgu yapıldı.

Yapılan tartışmalar neticesinde, Türkiye'nin büyümesini sürdürülebilir bir yapıya kavuşturabilmesi ve toplumsal refah artışını sağlayabilmesinin önündeki makroekonomik, sektörel ve yapısal başlıca engeller tespit edildi.

2023- Çalıştayda öne çıkan tespit ve önerileri dikkate alırsanız, Türkiye ekonomisinin genel durumu hakkında neler söyleyebilirsiniz? Sizce 2013 yılı nasıl geçti?

İ. F. Aksu- Türkiye ekonomisini değerlendirirken, uygulanan ekonomi politikalarının yanı sıra yıl içinde yaşanan iç ve dış gelişmeleri de dikkate almak gerekir. Zira hem dünya ekonomisi hem de iç dinamikler bakımından Türkiye ekonomisi üzerinde belirleyici olan çokça gelişme yaşandı 2013'te.

Türkiye ekonomisi bugün, hizmet sektörünün giderek ağırlık kazandığı, sanayinin gayri safi yurtiçi hasıla (GSYH) içindeki payının azaldığı, kalıcı istihdam yaratmanın yollarının neredeyse tükendiği, üretim ekonomisinden uzaklaşan bir hâldedir.

Düşük oranlı büyüme, bozulan gelir dağılımı, artan borç stoku, yüksek dış ticaret ve cari işlemler açıkları, ithalat bağımlısı üretim ve ihracat, hâlâ yüksek seyreden reel faiz, giderek yabancılaşan sektörler, sıcak paraya ve dış borçlanmaya dayanan kırılgan yapı ve nihayet yolsuzluk iddialarıyla gelen güvensizlik, Türkiye ekonomisinin bugün içinde bulunduğu temel sorunlardan önemlileri olarak dikkat çekmektedir. Özellikle de yılın son günlerinde ortaya çıkan ciddi yolsuzluk iddiaları piyasaları sarsmıştır. İddiaların hem kapsamı hem de ilişkili olduğu kişiler dikkate alındığında, piyasaların olumsuz etkilenmesi beklenen bir durumdur. Nitekim piyasalardaki dalgalanmalar, TL'deki değer kaybı ve borsadaki düşüş bu durumu açıkça ortaya koymaktadır.

Sorunun Kaynağı Yolsuzluğun Bizzat Kendisidir

2023- Peki piyasalar nasıl durulur? Bu iş Türkiye’de bir ekonomik krizi tetikler mi?

İ. F. Aksu- Piyasaların sakinleşmesi, öncelikle sorumluluk mevkiinde bulunanların, ekonomiyi yönetenlerin yolsuzluk iddiaları karşısında takıncakları inandırıcı tavır ile doğru orantılı olacaktır. Yolsuzluk iddialarıyla ilgili sadece ret ve inkâra dayanan söylem ve eylemler, bu işin üstünün örtülme istendiği algısı oluşturmaktadır kamuoyunda. Emniyet ve yargının baskı altında tutularak yolsuzlukların örtbas edileceği endişesi ise piyasalardaki istikrarsızlığı ve güvensizliği derinleştirmektedir.

Burada şunu da vurgulamak gerekir. Özellikle hükümet yetkilileri tarafından, piyasalardaki olumsuzlukların sebebi olarak yolsuzluk ve rüşvet operasyonu gösteriliyor. Oysa sorunun kaynağı yolsuzluğun bizzat kendisidir, yolsuzlukların ortaya çıkartılmasına dönük operasyonlar değil... Rüşvet, kara para aklama, kent rantlarının paylaşımı gibi yolsuzluklara sebep olanlar ile onları koruyup kollayanların görevlerini kötüye kullanmaları, hiç şüphesiz ki sorgulanması gereken başlıca husus olmalıdır.

Demokrasi ve kuvvetler ayrılığının gereği olarak siyasi iktidarın tavır, toplumu rahatlatacak bir rota takip etme yönünde olmalıdır. İktidarın, yolsuzluk ve usulsüzlüklerin üzerine tereddütsüz gidileceği ve yargıya bu konuda tam destek verileceği yolunda teminat vermesi gerekmektedir. Vatandaşların istikbâli ve ülkenin geleceği bunu gerektirir diye düşünüyorum. O zaman piyasalar da normal seyrine dönebilecektir.

Türkiye ekonomisi bilindiği gibi gerekli yapısal tedbirlerin alınmaması nedeniyle zaten kırılğanlıklar taşımaktadır. Dünya ekonomisindeki gelişmelerden de bu nedenle olumsuz etkilenmektedir. Bir de dört bakanın içinde olduğu ve üçünün istifa etmek zorunda kaldığı büyük çaplı bir yolsuzluk iddiası karşısında ekonominin krize girmemesi, ancak sorumluluk mevkiinde olanların hukuka uygun davranması ile mümkün olabilecektir.

Yoksulluk Temel Problem

2023- Biraz da makroekonomik göstergeler çerçevesinde değerlendir-

me yapar mısınız? 2013 yılında neler oldu?

İ. F. Aksu- Bildiğiniz gibi 2013’ün yıllık ekonomik verileri henüz kesinleşmedi. Şimdilik sadece dönemsel rakamlarla değerlendirme yapabiliriz. Elimdeki verilere baktığımızda, 2012 yılında Türkiye’nin yüzde 2,2 gibi düşük bir büyüme performansı ortaya koyabildiğini görüyoruz. 2013 yılı ilk üç çeyreğinde ise büyüme oranı yüzde 4 oldu. 2013 yılı enflasyon oranı yüzde 7,4 olarak gerçekleşti. İşsizlik oranı Eylül ayı itibarıyla yüzde 9,9 oldu. İlk 10 aylık cari açık 51,9 milyar dolar, ilk on ayda ihracat 124,5 milyar dolar, ithalat 207,1 milyar dolar, dış ticaret açığı ise 82,6 milyar doları buldu. Yılın ilk yarısı itibarıyla, Türkiye’nin dış borç yükü 367,3 milyar dolar, Ekim itibarıyla kamunun iç borcu ise 406,8 milyar lira olarak gerçekleşti. Sizi rakamlara boğmak istemediğim için özet veriyorum, ama şunu söylemeliyim ki bu tablo ürkütücü bir tablodur. Büyüme düşüktür, ekonomik performans zayıftır, enflasyon ve işsizlik rakamları iç açıcı değildir, borç stoku alıp başını gitmiştir. Yolsuzluk iddialarının ardından döviz kurunun yükselmesiyle ekonomik sıkıntılarının daha da ağırlaştığını belirtmeye gerek bile yok...

Bu veriler ışığında, Türkiye ekonomisi için ana hatlarıyla şunları söyleyebiliriz: Sürdürülebilir yüksek oranlı büyüme sağlanamamıştır, yeterli yatırım çekilememiştir, azaltılamayan işsizlik ve ona bağlı olarak yoksulluk temel bir problem olmaya devam etmektedir, dış ticaret açığı ve cari açık ise üzerinde dikkatle durulması gereken önemli bir sorun alanıdır.

Cari Açık Büyük Sorun

2023- Uzunca süredir Türkiye gündeminde, özellikle de ekonomi yazarlarının gündeminde olduğu için soruyorum, nedir bu cari açık, ya da neden sorundur? Hükümet dış ticaret açığını ve cari açığı azaltmak için çaba göstermiyor mu?

İ. F. Aksu- Cari açık ülkeye giren dövizin ülkeden çıkan dövizden az olması, yani kabaca döviz açığı anlamına gelmektedir. Döviz gelirleri başta ihracat olmak üzere turizm ve yurtdışı müteahhitlik hizmetleri yoluyla; döviz çıkışı ise başta ithalat olmak üzere faiz giderleri ve diğer harcamalar yoluyla olmaktadır. Yani, dövizin artırıl-

ması, ihracatı ve tasarrufları artırabilmeyle doğru orantılıdır.

Türkiye’nin tasarruf-yatırım açığı ve yüksek dış ticaret açığının etkisiyle cari açık son yıllarda hızla artarak yüksek boyutlara ulaştı. Bunun kronik bir yapısal problem olma hâli de hâlen devam etmektedir. Bu süreçte cari açığın finansmanı en önemli sorun hâline geldi. Nitekim son on yılda Türkiye, cari açığın finansmanı için yaklaşık 115 milyar dolar harcadı.

Yine şu tablolara baktığımızda görüyoruz ki, 2002 yılında 626 milyon dolar olan cari açık 2011 yılında 75,1 milyar dolara kadar yükselmiş. Cari açığın GSYH’ya oranı da aynı dönemde binde 3’ten yüzde 9,7’ye çıkmış. Orta Vadeli Program’da cari açığın 2013 yılında GSYH’nın yüzde 7,1’i, 2014 yılında yüzde 6,4’ü olması hedefleniyor. Bu hedefler tutturulabilse dahi, oldukça yüksek düzeydedir, bir kere bunun altını çizelim. Ve bu hâliyle cari açık sorununun önümüzdeki dönemde de devam edeceği görülmüyor. Kaldı ki, cari açık 2013 yılının ilk on ayında bir önceki yılın aynı dönemine göre yaklaşık yüzde 27, 5 artarak 51,9 milyar dolar oldu.

Gelelim dış ticaret açığına... Dış ticaret açığı, 2013 yılı ilk on ayında bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 18,5 artışla 82,6 milyar dolar mertebesinde oldu. Türkiye’nin ihracatı

2012 yılında 152,6 milyar dolar, ithalatı ise 236,6 milyar dolar idi. 2013 Ocak-Ekim döneminde ihracat bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 1,2 azalarak 124,5 milyar dolara düştü, ithalat ise aynı dönemde yüzde 5,8 artarak 207,1 milyar dolara çıktı. Yani dış ticaret dengesindeki negatif gelişme seyri artarak devam ediyor. Türkiye ihracat-ithalat dengesini ihracat lehine geliştiremiyor.

Burada şu hususa da dikkat çekmek isterim: Ekonomik büyümesini iç tüketim ve dış sermaye ile ithalata bağlı olarak sürdürebilen bir ekonominin en zayıf noktası elbette dış ödemeler dengesi, yani cari denge olacaktır. Bu nedenle Türkiye ekonomisinin, ortaya çıkacak iç ya da dış dinamiklere bağlı yeni bir bunalımın olumsuz etkilerini en fazla hissedecek ekonomilerden birisi olacağı açıktır. Herkesin böyle bir senaryoya hazırlıklı olmasını önemli görüyorum.

2023- Türkiye kendi tasarrufları ile yeterli yatırım yapamıyor mu? Bir de son yıllarda Türkiye'ye çok miktarda yabancı sermaye girişi olduğu söyleniyor, bu aslında ekonomik kırılganlığı azaltan bir şey değil mi?

İ. F. Aksu- Önce tasarruf konusundan başlayayım. Maalesef ülkemiz ekonomisinde tasarruf-yatırım açığı yapısal bir sorun hâline geldi.

Orta Vadeli Program'da, 2013 yılında tasarruf oranının daha da gerileyerek yüzde 12,6'ya düşeceği tahmin ediliyor. Yani düşük tasarruf oranı ve gittikçe artan tasarruf-yatırım açığı, yatırımları dış finansmana bağımlı kılarken, ekonomiyi de dış şoklara karşı daha kırılgan hâle getiriyor.

Diğer soruyla ilgili olarak da şunu kayda geçmek lâzım: Evet, Türkiye'ye önemli sermaye girişleri oldu, ama bu sermayenin yapısı ve niteliği nedir, bu girişler hangi alanlara yoğunlaştı, bu konulara dikkatlice bakmalıyız. Yabancıların doğrudan yatırımları kapsamında yer alan kalemler ve bunlara ilişkin rakamlar değerlendirildiğinde görülen şu: Yabancı sermayenin üçte biri finans-sigorta, üçte biri de arazi satışı ve AVM satışları ile ilgili... Bu yatırımların büyük çoğunluğu özelleştirme veya borsa yoluyla kurulu yatırımların satın alınması şeklinde olmuş. Yani mevcudun satışı veya el değiştirmesi söz konusu, mevcuda bir ekleme yok çoğu kez, bu da ilâve istihdam yaratılmasına katkı sağlamayan bir durum demek. Yabancı sermaye girişi içinde istihdam yaratan gerçek yatırımlar çok az. O nedenle bu girişimlerin doğrudan yabancı yatırım olarak değerlendirilmesi imkânsızdır.

Yıllardır yatırım ortamının iyileştirilmesine ilişkin çalışmalarından söz

edilse de sağlıklı bir yatırım ortamının henüz oluşturulamamış olduğunu, arzu edilen düzeyde yerli ve yabancı yatırımların Türkiye'ye getirilememesinden anlıyoruz.

Müsaadenizle şu hususu da vurgulamak isterim: 2013 yılının ilk yarısındaki ekonomik büyümenin yaklaşık yarısı sadece kamu yatırımlarından geldi. Kamu tüketimi ile birlikte düşünüldüğünde, büyümenin yüzde 70'i kamu kaynaklıdır. Bu durum sağlıklı ve özel sektör öncülüğünde büyümeyi amaçlayan bir ekonomi için istenen bir durum değildir. Türkiye ekonomisi adeta kamu kesimi olmadan büyüyemez hâle gelmiştir. Ekonomik kırılganlığın kaynaklarını biraz buralarda da aramak lâzım.

Türkiye Borçlanmaya Devam Ediyor

2023- Mevcut verilere bakıldığında ortaya karamsar bir tablo çıkıyor. Peki, iyiye giden hiçbir şey yok mu? Meselâ, "Türkiye'nin IMF'ye borcu bitti" deniyor. Türkiye borçlu bir ülke olmaktan kurtuldu mu artık?

İ. F. Aksu- Keşke öyle olsa! Türkiye ekonomisi dış finansmana dayalı şekilde büyüyen, dış ticaret açığı ve cari açıklar ile bunların finansmanı

için yüksek faizler ödeyen ve bu kısır döngüyü kıramamış bir ekonomi. Bu sebeple Türkiye borçlanmaya devam ediyor ve borcu giderek artıyor. Önemli olan borcun kimden alındığı değil, toplam borç miktarı ve onun sürdürülebilirliğidir.

Türkiye'nin dış borçları 2013 yılı ikinci çeyreği itibarıyla 367,3 milyar dolar mertebesine çıktı. Bunun 252,3 milyar dolarını özel sektör borçları oluşturuyor. Kamunun iç borcu ise Ekim 2013 itibarıyla 406,8 milyar liraya çıkmış durumda.

2012 yılı sonu itibarıyla son on yıllık dönemde; 38 milyar dolarlık özelleştirme geliri elde edilmiş, 22 milyar dolar yabancılar toprak satışından gelmiş, buna rağmen elde edilen toplam 60 milyar dolarlık gelir borçların azalmasını sağlayamamış. Türkiye'nin geçmiş borçluluk durumuna baktığımızda, örneğin 2002 yılında kamu ve özel sektör dış borcu 129,6 milyar dolar idi. Yani Türkiye borçlanmaya devam ediyor. Dolayısıyla, "IMF'ye borcumuz bitti" söylemi, Türkiye'nin artan borç yükümlülüğünü gözlerden kaçırmak ve kamuoyundaki IMF algısı üzerinden siyaset üretmek adına ortaya atılmış gibi görünüyor.

Genç İşsizlik Artıyor

2023- Ekonomi az da olsa büyüyor, peki işsizlik ve yoksulluk azalıyor mu?

İ. F. Aksu- Yoksulluktan kurtulmanın ve toplumun refah düzeyini yükseltmenin yolu; istihdam yaratan, sürdürülebilir yüksek oranlı ekonomik büyümenin sağlanmasıdır. Sürdürülebilir yüksek oranlı büyüme için de makroekonomik istikrar şarttır. Ne var ki, Türkiye ekonomisinin dış borçlanmaya dayalı ve iç tüketim ağırlıklı olan, yatırım ve üretim odaklı olmayan büyümesi yeterli istihdam yaratmamaktadır.

Türkiye ekonomisinin 2012 yılı büyümesi yüzde 2,2 oranında gerçekleşti biliyorsunuz. 2013 yılı büyüme oranının ise yüzde 4 civarında olması bekleniyor. Bu büyüme oranları Türkiye'nin büyüklüğüne yakışır bir büyüme olmadığı gibi nüfus artışından kaynaklanan istihdam ihtiyacına bile cevap verememektedir.

TÜİK verilerine göre, Türkiye genelinde işsiz sayısı 2013 yılı Eylül döneminde 2 milyon 831 bin kişiye yükselmiş. İşsizlik oranı ise bir önceki yılın aynı ayına göre 0,8 puan artışla yüzde 9,9 olmuş. Mevsim etkilerinden arındırılmış işsizlik oranı yüzde 10,2, tarım dışı işsizlik oranı yüzde 12,3 olurken, 15-24 yaş grubunu içe-

ren genç işsizlik oranı da artarak yüzde 19,4'e ulaşmış.

Diğer taraftan, aynı dönemde iş aramayıp iş bulunduğu çalışmaya hazır olanların sayısı 1 milyon 995 bin kişiye yükselmiş. Bunların 592 bin kişisini ise iş bulma ümidi olmayanlar oluşturuyor. Bu durumda gerçek işsiz sayısı 2 milyon 831 bin kişi değil, 4 milyon 826 bin kişiye ulaşmaktadır. Bu rakamlar işsizliğin istikrarlı bir düşme eğilimine girmemiş olduğunu açıkça gösteriyor. Öte yandan genç işsizlikteki tehlikeli tırmanışı gözler önüne seriyor.

Yine TÜİK 2012 yılı yoksulluk göstergelerine göre yüzde 20'lik gruplarda, en yüksek gelire sahip son gruptakilerin toplam gelirden aldığı pay yüzde 46,6 iken, en düşük gelire sahip ilk gruptakilerin toplam gelirden aldığı pay sadece yüzde 5,9'dur. Buna göre, son yüzde 20'lik grubun toplam gelirden aldığı pay, ilk yüzde 20'lik gruba göre 8 kat daha fazladır. Dahası, nüfusun yaklaşık yüzde 16'sı yoksulluk riski altında bulunmaktadır. Fert başına millî gelirdeki artış dikkate alındığında bu veriler ciddi bir gelir dağılımı adaletsizliğine işaret etmektedir.

2023- Peki Türkiye'de vergi sistemi adâletli mi? Kayıt dışı ekonominin yüksek olması vergi politikalarını etkiliyor mu?

İ. F. Aksu- Kayıt dışılık Türkiye ekonomisinin en önemli yapısal sorunlarından birisi. Ülkemizde kayıt dışılığın GSYH'ya oranı yüzde 35'ler civarında. Yani ekonomide millî gelirin 3'te 1'i kadar bir kayıt dışılık söz konusu. Kayıt dışı ekonomideki bu yapı vergi adâletsizliğine de sebep oluyor tabii.

Türkiye'de vatandaşlar arasındaki adâletsizliğin en çarpıcı göstergelerinden birisi de vergi sistemidir. Gelir ve kazanç vergilerinin vergi gelirlerine oranının 2013 sonunda yaklaşık yüzde 28'ler civarında olması beklenmektedir.

Adâletsiz vergilendirmeyi ifade eden dolaylı verginin toplam vergi gelirleri içindeki payı da yüzde 70'lere yükselmiştir. Yani devlet topladığı verginin yüzde 70'ini gübre, mazot, buzdolabı, soba, tencere, kömür, sigara, bilgisayar, otomobil, vb. kalemler üzerinden asgarî ücretliye de milyardere de aynı oranı uygulayarak topluyor. Bu utanılacak bir tablodur. Verginin tabana yayılmaması, getirilen affa yönelik düzenlemelerin vergisini ödemeyenler üzerindeki teşvik edi-

ci etkisi ve benzeri yanlışlıklar nedeniyle vergilendirme sistemi her geçen gün daha da adaletsiz bir nitelik arz ediyor. Hâl böyle olunca da dolaylı vergilere dayalı bir vergi toplama yaklaşımı yüzünden vergi yükü dar ve sabit gelirli vatandaşlarımızın sırtına yükleniyor.

Vatandaş Borçlanarak Hayatını Sürdürüyor

2023- Bu genel tablodan sonra bir de vatandaşların geçim şartlarına bakalım. Vatandaş borçları ve enflasyon oranları hakkında neler söyleyeceksiniz?

İ. F. Aksu- Vatandaşlar, geçim şartlarını göz önünde bulundurduğunda açıklanan enflasyon rakamlarıyla gerçek hayat pahalılığının örtüşmediğini, açıklanandan daha yüksek seviyede bir enflasyon olduğunu yaygın olarak ifade ederler. Bu durum çoğu zaman açıklanan rakamların inandırıcılığının sorgulanmasına da sebep olur. Enflasyon hesabına esas sepetin içerisinde yer alan kalemlerin birçoğu sade vatandaşın günlük yaşantısı içinde yeri olmayan mallar olmaktadır. Oysa enflasyon hesabı bir ortalama ibarettir. Böyle bakıldığında vatandaşın aslında haklı bir isyan içinde olduğunu görürüz. Vatandaşların gıda, giyim, ısınma, barınma ve ulaşım gibi sürekli kullandığı mal ve hizmete yönelik enflasyon hesaplandığında enflasyon oranları tabiatıyla daha yüksek olmaktadır.

Nitekim yüzde 7,4 olarak yeni belli olan 2013 yılı Tüketici Fiyatları Endeksi açıklanır açıklanmaz tartışılmaya başlandı. Yeni yılla birlikte birçok mal ve hizmet fiyatlarında meydana gelen artışlar bu kuşkuyu artırdı. Farklı kalemleri içeren yüksek oranlı enflasyon hesaplamaları yapıldı. Resmî rakamlara göre 2012 yıllık enflasyon oranı yüzde 6,2 olmuştu. Bu şekilde enflasyon öngörülen program hedefinin üstünde gerçekleşmişti önceki yıl. İfade ettiğim gibi yüzde 7,4 olan 2013 enflasyonu da yine beklentilerin ve program hedeflerinin üstünde gerçekleşti. Biliyorsunuz 2013-2015 Orta Vadeli Programı'nda 2013 için enflasyon oranı yüzde 5,3 olarak öngörülmüştü. Sonra 2014-2016 OVP'da enflasyon tahmini 6,8'e revize edildi, ama gerçekleşme bunun da üzerinde oldu.

Bu durum, enflasyonun ekonomide risk unsuru olarak durmaya de-

vam ettiğini gösteriyor. Enflasyon oranları açısından en dikkat çekici durum ise hedeflerle gerçekleştirmeler arasındaki tutarsızlıklar... Neredeyse yüzde 150'ye varan orandaki hedef/gerçekleşme sapması, hesaplamaların inandırıcılığına gölge düşürdüğü gibi, ekonomi yönetiminin öngörüsüzlüğüne de işaret etmektedir. Ya da her şeyi tozpembe gösterme adına bir algı yönetimi mi var sorusunu akla getiriyor.

Gelirlerinin az olduğu bir ortamda vatandaşlar geçimlerini temin edebilmek için borçlanmak zorunda kalmaktadır. Borçluluk oranı giderek artmaktadır. Vatandaşın bankalara olan borcu 300 milyar TL'ye ulaşmıştır. Bu rakam, feci ve alarım zillerini çaldırması gereken bir miktardır.

Merkez Bankası raporlarına göre hane halkı borcunun gelirine oranı Eylül 2012 tarihi itibarıyla yüzde 48,1'e yükselmiştir. Yani vatandaşın 100 liralık gelirinin yarısı borca gider hâle gelmiştir. Yine Merkez Bankası'nın geçmiş yıllara âit verileri dikkate alındığında son on yılda vatandaşların borçluluğunun 45 kattan fazla artmış olduğunu görüyoruz.

2023- Son günlerin ekonomi alanında en çok konuşulan konularından birisi de dövizdeki artışlar. Türk Lirası'nın değer kaybı konusunda neler söyleyeceksiniz?

İ. F. Aksu- Geçtiğimiz aylarda, Amerikan Merkez Bankası'nın önümüzdeki dönemde tahvil alım hızını düşürerek genişleyici para politikasını daraltacağı yönündeki açıklamasına piyasalar tepki gösterdi. Mayıs başın-

da yaklaşık 1,75'lerde olan ABD doları, Aralık başında 2 TL'yi geçti. Dış etkilerin yanında Türkiye ekonomisinin kendi yapısal problemleri de Türk Lirası'ndaki değer kaybında etkili oldu.

Yolsuzluk iddialarının ortaya çıktığı 17 Aralık 2013 tarihinden itibaren ise piyasalar yeniden dalgalandı, yıl sonu gelmeden dolar 2,18 TL'ye kadar yükseldi. Avro da bu süreçte 3 TL'yi gördü. Bu durumda TL, Mayıs-Aralık arasında dolar karşısında yüzde 20'nin üzerinde değer kaybetmiş oldu. Dövizdeki artış girdi maliyetlerini olumsuz etkileyecek, artan yüksek dış borçları nedeniyle reel sektör üzerinde önemli bir tehdit oluşturabilecektir. Reel sektörün özellikle dövizle borçlanmış kesimlerine ilâve finansal yükler bindiği kesin. Dua edelim de kur artışı bu seviyede kalsın, yoksa reel sektörün daha da derinden etkilenacağı durumların ortaya çıkması ciddi bir ihtimaldir.

2023- Şu ana kadar konuştuğlarımızı toparlamak bakımından, size göre Türkiye ekonomisinin önemli sorunları nelerdir? Bir başka deyişle, Türkiye ekonomisi nereye gidiyor?

İ. F. Aksu- Güçlü, iç dinamikleri sağlam, rekabet gücü yüksek ve üretken bir ekonomiye sahip olan ülkeler, vatandaşlarına refahı ve yüksek yaşam kalitesini temin etmede kuşkusuz daha avantajlıdır. Yine böylesi ekonomiler, aynı zamanda bölgesel ve küresel siyasette etkili rol üstlenme kabiliyetine de sahip olabilmektedir.

Doğal ve beşerî kaynaklarını harekete geçirebilme, bunları sevk ve idare edebilme, fayda/maliyet dengesini

kurabilme, yoksulluğu azaltarak gelir dağılımını âdil hâle getirebilme becerisi gibi hususlar da sağlıklı bir ekonomik düzenin tesis edilmesinin diğer şartlarıdır.

Şimdi, bu tanımlamalar ışığında diyebiliriz ki, kendi tasarrufları düşük olan ve dış sermayeye bağımlı olan bir ekonomik yapıda büyümeden, istihdamdan ve istikrarlı gelir artışından söz edilemez. Dolayısıyla da güçlü, iç dinamikleri sağlam, rekabet gücü yüksek ve üretken bir ekonomiye sahip olunamaz.

Türkiye eğer 2023 yılında dünyanın ilk on ekonomisi arasında olmayı amaçlıyorsa daha yüksek büyüme hızlarını gerçekleştirmesi gerekmektedir. Yüzde 2'ler seviyesinde büyüme oranları ile Türkiye'nin böyle bir hedefi yalaması imkânsız görünmektedir.

İstikrarlı ve sürdürülebilir bir büyüme yapısının tesisi, gelişmiş ülke-

lerle olan kalkınmışlık farkının uzun vadede azaltılmasını sağlayacak orta-uzun dönemli kalkınma stratejilerine ihtiyaç duyar. Aradaki farkın kapanması için, fantezi projelerle uğraşmak yerine, böyle stratejilerin belirlenmesi ve uygulamaya konulması gerekmektedir.

Türkiye'nin Ekonomi Performansı Emsal Ülkelerin Gerisinde

2023- Dünyadaki ülkelerle Türkiye karşılaştırıldığında emsalimiz olan ülkelerdeki gelişmeye nazaran Türkiye son yıllarda daha yüksek bir performans ortaya koyabildi mi? Türkiye için parlayan yıldız olma durumundan bahsedildiği için soruyorum, yani en azından hükümet çevreleri bu tür yaldızlı ifadelerle meseleyi sunuyorlar, hakikaten emsalimiz olan ülkelere göre çok mu iyiyiz?

İ. F. Aksu- Aslında bu çok önemli bir soru, teşekkür ederim. Müsaadenizle size başka bir tablodan çeşitli veriler aktarayım. Kalkınma ve Ekonomi Bakanlığı verilerine göre; 1950-2012 döneminde kişi başına reel GSYH yılda ortalama yüzde 2,6 büyürken, son on yılda ortalama yüzde 3,6 büyümüş.

2013 hariç, son beş yıllık (2008-2012) büyüme ortalaması ise 1950-2002 ortalamasının gerisinde kalarak yüzde 1,7 olarak gerçekleşmiş. Ayrıca, 2003-2012 döneminde, yükselen ve gelişen ekonomilerin

GSYH'si 1,95 kat artarken bizdeki artış 1,43 kat olabilmüş. Yani son yıllardaki büyüme performansımızın hiç de iç açıcı olduğunu söyleyemeyiz.

Biliyorsunuz 2007 yılının ortalarından itibaren ABD konut piyasası kaynaklı bir finansal kriz bütün dünyayı etkiledi. Bu krizin etkileri reel kesimde derin şekilde hissedildi. Türkiye'ye bu krizin teğet geçtiği ifade edilmişti hatırlayacaksınız. Ekonomik kriz yılı olan 2009'da, yükselen ve gelişmekte olan ülkeler genelinde yüzde 3,1'lik ortalama büyüme sağlandı, aynı grup ülke ekonomileri arasında yer alan Türkiye ekonomisi ise yüzde 4,8 küçüldü. O gün bugün Türkiye kendi ligindeki ülkelerin gerisinde seyrediyor.

Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) verilerine göre, örneğin 2002 yılında Türkiye'ye nispetle Çin 9 kat ihracat yaparken bu oran 2012 yılında 10,3 kata çıkmış; Hindistan 1,4 kat iken 1,9 kata, Rusya Federasyonu 2,9 kat iken 3,5 kata ulaşmış. Yine yapılan ihracat bakımından DTÖ verilerine göre küresel konumunda aynı yıllar itibarıyla 35'nci sıradan sadece iki basamak ilerleyerek 33'ncü sırada yer almış.

Türkiye'nin 2013 yılında tasarruf oranının programda yüzde 12,6 olarak öngörüldüğünü ifade etmiştik. 2012 yılında gelişmiş ülkelerde tasarrufların GSYH'ya oranı yüzde 20'lerdedir. Yükselen ve gelişmekte olan ülkelerde ise bu oran daha da yüksek, yüzde 30-35 aralığındadır.

Bakın ekonomik büyüme rakamları değil tek sorun olan, kalkınmaya ilişkin çeşitli göstergelerde de durum iyi değil. Maalesef temennilerle dayalı pembe tablolarla dünyanın kalkınmış ülkeleri arasında yer alınamıyor. Meselâ gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülkede çift haneli rakamlara ulaşan yüksek teknolojili ürünlerin sanayi ihracatındaki payı, Türkiye'de sadece yüzde 2 civarında.

Türkiye'de iş yapmanın kolaylaştığı söyleniyor ne zamandır, oysa Dünya Bankası'nın her yıl yayımladığı İş Yapma Kolaylığı Endeksi'nde, 2012 itibarıyla Türkiye hâlâ 71'nci sırada.

Yine Dünya Ekonomik Forumu'nun yayımladığı Küresel Rekabetçilik Endeksi'nde 44'ncü sıradayız, Endonezya, Polonya gibi ülkelerin gerisinde.

Kalkınmışlığın göstergesi kuşkusuz ki sadece ekonomik büyüklüklerle izah edilemez. Bu nedenle burada bazı sosyal göstergelere de (TBMM

Araştırma Merkezi tarafından hazırlanan bir araştırma raporuna dayanarak) işaret etmek istiyorum.

2010 verilerine göre, AB üyesi ve aday ülkeleri arasında Türkiye, eğitim harcamalarının GSYH'ya oranı bakımından 30 ülke arasında sonuncu sıradadır. 2011 verilerine göre okul öncesi eğitime katılma oranlarında Makedonya'nın önünde son bir öndedir.

2011 yılı verilerine göre, OECD ülkeleri içinde Türkiye, bin kişi başına düşen doktor oranı bakımından 34 ülke arasında sonuncu sıradadır. Sağlık harcamalarının GSYH'ya oranı bakımından 31'nci sıradadır. Yaşam beklentisi süreleri bakımından son sıradadır.

Dünyada kadın erkek eşitliğinin sağlanması bakımından 2013 yılı verilerine göre Türkiye, Etiyopya ve Ürdün gibi ülkelerin de gerisinde 120'nci sıradadır. Yine ülkemiz 2012 yılı "İnsanî Gelişim Endeksi bakımından Libya, Arnavutluk, Lübnan, Gürcistan ve Ermenistan gibi ülkelerin arkasında 90'nci sıradadır. Tüm bu veriler Türkiye'nin emsallerine oranla başarılı bir ekonomik ve sosyal kalkınmışlığa sahip olmadığını göstermektedir.

Yâni sorunuza dönersek, Türkiye'nin performansı kendi emsali ülkelerin çok gerisindedir. Kısaca arz etmeye çalıştığım tablo, Türkiye'nin önemli fırsatları kaçırdığını veya kaybetmekte olduğunu göstermektedir.

2014 Zor Geçecek!

2023- Son sorumuz da yakın gelecekle ilgili olsun: 2014 yılı bütçesi

kabul edildi. 2014'ten beklentileriniz nelerdir? Yeni yatırımlar ve iş imkânları olacak mı? Vatandaşların refahı artacak mı?

İ. F. Aksu- 2014 yılı bütçesinin belirgin bir hedefinin ve önceliğinin bulunduğunu tespit edemedim. Daha çok devlet çarkının döndürebilmesine yönelik olarak, yıl içinde elde edilmesi öngörülen kaynakların toplanmasına ve toplanan gelirlerin gider tertiplerine dağıtılması ve harcanmasına yetki veren bir düzenleme. Herhangi bir gelişme stratejisi ve vizyon ortaya koymuyor.

2014 yılı Merkezî Yönetim Bütçesi büyüklüklerine baktığımızda; 436,3 milyar lira gider yapılması, 403,2 milyar lira gelir elde edilmesi öngörülmüş, 33,2 milyar lira da bütçe açığı verileceği tahmin edilmiş. Bütçede vergi gelirleri 348,4 milyar lira olarak tahmin edilirken yatırım ödenekleri için 44,2 milyar lira ayrılmış. Öte yandan 2014 yılında GSYH'nın 1 trilyon 719 milyar TL, GSYH'nın büyüme oranının yüzde 4, yıl sonu Tüketici Fiyatları Endeksinin (TÜFE) yüzde 5,3, ihracatın 166,5 milyar dolar, ithalatın ise 262 milyar dolar olarak gerçekleşmesi öngörülmüş.

2014 yılı bütçesi ile öngörülen 262 milyar dolar ithalat, 166,5 milyar dolar ihracat ve 95,5 milyar dolarlık devasa dış ticaret açığı oranı ile 55,5 milyar dolarlık cari açık beklentisi, 2014 yılında da, ekonomideki temel çarpıklıkların artarak devam edeceğini gösteriyor.

2014 yılında, büyümenin motoru yine devlet olarak tasarlanmış. İçinde bulunduğumuz yılda bir tanesi mahallî iki ayrı seçimin yapılması, kamu yatırımlarını artırması ger-

çeği ile kendini gösterecek. Öngörülen makro büyüklüklerin gerçekleşmesinin ise ancak vatandaşların üzerine ilâve yükler getirilmesiyle mümkün olabileceği anlaşılmaktadır. Bu durumda ya vergi geliri beklentileri revize edilecek, ya da yeni vergiler ihdas edilecektir. Ya vergi oranlarında artışlar olacak ya da hizmet fiyatlarında artış... Nitekim yılın ilk gecesi yağmur gibi gelen zamlar, bu sürecin habercisidir.

Türkiye'deki ekonomik ve siyasî gelişmeler maalesef ekonomiyi risklere karşı dayanıklı hâle getirebilecek nitelikte olmaktan uzaktır. Siyasî iç dinamikler ve uluslararası ekonomik gelişmelerle birlikte, ekonominin genelindeki yavaşlama, devam etmekte olan tasarruf eksikliği, dış ticaret açığı ve cari açık sorunları, ekonominin sağlıklı bir üretim ekonomisine dönüşmesini engelliyor. Buna bağlı olarak da işsizlik ve yoksulluk artıyor, vatandaşların refah beklentisi gerçekleşmiyor. Ben aynı sorunların 2014 yılında da süreceğini öngörüyorum.

Kesinleşen bütçe büyüklükleri ve hedeflerine bakarak söylersek 2014 bütçesinin; yatırımlarda sıçrama yapılmasına, üretimin artırılmasına, işsiz iş temin edilmesine imkân vermeyeceğini düşünüyorum. Öyleyse bu bütçe yoksulluğun azaltılmasına, dar ve sabit gelirli vatandaşlarımızın refah artışına, çiftçinin ve esnafın yüzünün gülmesine de yardımcı olmayacaktır.

Son söz olarak şunu da söylemeliyim ki, 2014 önceki yıllara göre ekonomik olarak daha zor geçeceğe benzemektedir. Hem reel kesimin hem de dar ve sabit gelirli vatandaşlarımızın mümkünse kendilerini bu gerçeğe göre ayarlamalarında fayda görüyorum.